

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΥΛΟ, ΟΜΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟΤΗΤΑ, ΣΞΕΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ

1. Εισαγωγή. Προβλήματα ορολογίας και μεθοδολογίας

Η συνύπαρξη των τριών όρων στον τίτλο αυτού του κειμένου δηλώνει μια επιστημονική θέση και, ειδικότερα, μια μέθοδο ανάλυσης των αντίστοιχων κοινωνικών φαινομένων. Προκειμένου να εξηγήσουμε αυτή την προβληματική, ας αρχίσουμε από την «ομοκοινωνικότητα», που είναι ένας νεολογισμός στις κοινωνικές επιστήμες, αφού καθιερώθηκε μόλις το 1983 από Ολλανδούς ερευνητές¹ και είναι σχεδόν άγνωστος στην Ελλάδα. Αντίθετα, είναι γνωστή η κοινωνική πραγματικότητα που εκφράζει: η ελληνική κοινωνία, και ιδιαίτερα η παραδοσιακή, είναι κοινωνία κατεξοχήν ομοκοινωνική, με κύρια χαρακτηριστικά την ανδρική κυριαρχία και τον απόλυτο διαχωρισμό των φύλων. Τα καφενεία και τα γήπεδα δεν είναι παρά μόνο οι πιο γνωστές μορφές της, αφού συνεχίζουν να υπάρχουν —έστω και σε διαφορετικό βαθμό και τρόπο— ακόμη και σήμερα. Όλος ο δημόσιος χώρος ήταν οργανωμένος με βάση τις προσωπικές σχέσεις ανάμεσα σε άνδρες, αφού οι γυναίκες ήταν αποκλεισμένες στον ιδιωτικό χώρο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα θεομοθέτησης των ανδρικών σχέσεων αποτελεί η αδελφοποία, της οποίας η παρουσία ανάγεται στα πρώτα χρόνια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και φθάνει ως τις αρχές του εικοστού αιώνα: ήταν διαδεδομένη σε κοινωνίες έντονα ανδροκρατικές, όπως η Μάνη και η Κρήτη, καθώς και σε απομονωμένες ανδρικές ομάδες (κλέφτες). Η θεομοθέτηση αυτή των ανδρικών σχέσεων παρατηρείται και στη σύγχρονη Ελλάδα: στο στρατό, μια κλειστή ανδρική κοινωνία, η δομή της οργάνωσης της στρατιωτικής ζωής βασίζεται στη διάκριση των στρατιωτών σε «παλιούς» και «νέους», χαρακτηριστικό ανάλογο προς τη δομή αρχαιοτέρων ή και «πρωτόγονων» κοινωνιών, όπου τα αγόρια διαπαιδαγωγούνται, μουούνται από τους άνδρες.

Κώστας Γιαννακόπουλος

Ανθρωπολόγος

Θεσομητημένη ή «αυθόρμητη», η ανδρική ομοκοινωνικότητα στην «παροδοσιακή» της, τουλάχιστον, μορφή είχε ως βασικά γνωρίσματα την υπεραρρενωπότητα ή *machismo*, όρος που είναι γνωστός από τις παρόμοιες με τη δική μας κοινωνίες της Ισπανίας, Πορτογαλίας και Λατινικής Αμερικής, με τις έντονες συναισθηματικές σχέσεις των ανδρών-μελών τους. Η τελετουργία της αδελφοποίησης, που θυμίζει την τελετουργία του γάμου², οι όρκοι πίστης και αιώνιας φιλίας που δίνει ο ένας στον άλλο, αλλά και οι στενές σωματικές επαφές, όπως τ' αγκαλιάσματα των ανδρών στο δημόσιο χώρο³ ή ακόμα οι αμοιβαίοι αυνανισμοί των φίλων⁴, οδήγησαν πολλούς Δυτικούς ερευνητές στο να χαρακτηρίσουν αυτές τις σχέσεις σεξουαλικές, ομοφυλοφιλικές. Την άποψη για τον σεξουαλικό χαρακτήρα των ανδρικών σχέσεων μοιάζει να ενισχύουν οι εθνολογικές περιγραφές των μύησεων των αγοριών στις «πρωτόγονες» κοινωνίες⁵ καθώς επίσης και οι ανδρικές σχέσεις στην Ελλάδα. Ο ανδρικός αυτές σχέσεις είναι, αναμφισβήτητα, σεξουαλικές, ομοφυλοφιλικές, αν τις εξετάσουμε με τη ματιά του σημερινού, και, πιο συγκεκριμένα, του Δυτικού ανθρώπου, για τον οποίο η έντονη συναισθηματικότητα και η σωματική επαφή μεταξύ ομοφύλων είναι ασυνήθιστο φαινόμενο. Είναι όμως σεξουαλικές και στα μέρη των μελών της κοινωνίας όπου λαμβάνουν χώρα και ειδικότερα των ανδρών που συμμετέχουν σ' αυτές; Μήπως παρερμηνεύουμε μια πραγματικότητα διαφορετική από τη δική μας, τη στιγμή μάλιστα που έχει γίνει δεκτό από τους ανθρωπολόγους και τους ιστορικούς ότι οι ερωτικές αναπαράστασεις και πρακτικές διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία; Κι αυτό επειδή η σεξουαλικότητα, αλλά και η φιλία, είναι μια κοινωνική κατασκευή, ένα κοινωνικό σύστημα, όπως το οικονομικό, το θρησκευτικό, το πολιτικό. Λέγοντας κοινωνική κατασκευή εννοούμε ότι η σεξουαλικότητα: α) εξαρτάται από τις υλικές και ιδεολογικές συνθήκες της κάθε κοινωνίας και β) στις ανδροκρατικές

κοινωνίες η κυρίαρχη έκφρασή της, η ετεροφυλοφιλία, με την οποία ταυτίζεται η αναπαραγωγή⁶, ο φυλετικός καταμερισμός της εργασίας συμβάλλουν στο διαχωρισμό των φύλων, την ύπαρξη του οποίου η ανδρική κυριαρχία στηρίζει στη βιολογική διαφορά —«αλλοιώνοντάς την σε τέτοιο βαθμό, που γίνεται ολόένα και πιο δύσκολο να την διακρίνουμε»⁷, για να κατασκευάσει την ιεραρχία των κοινωνικών φύλων, την υπέρβια του γυναικείου στο ανδρικό. Έτσι, παράγεται η ιδεολογία του ανδρισμού και της θηλυκότητας, που, όπως κάθε ιδεολογία, δεν είναι απλώς μία «εκ των υστέρων αντανάκλαση» των κοινωνικών σχέσεων του φύλου, αλλά ένας όρος για την εμφάνισή τους, ένα «ιδεατό στοιχείο που εμπριέριζεται εξαρχώς σ' αυτές και που γίνεται τελικά απαραίτητη συνιστώσα»⁸.

Εξετάζοντας λοιπόν τη σεξουαλικότητα μ' αυτή την οπτική, μπορούμε να κατανοήσουμε το περιεχόμενο που δίνει η κάθε κοινωνία στους όρους: α) *σεξουαλικός/σεξουαλικότητα*, κατανοώντας παράλληλα τα όρια μεταξύ λανθάνουσας και κοινωνικά αναγνωρίσιμης ομοφυλοφιλίας, β) *ανδρισμός*, που, όντας το στοιχείο γύρω από το οποίο δομούνται οι σχέσεις των ανδρών, μας βοηθά να καταλάβουμε τον τρόπο λειτουργίας των ανδρικών ομάδων.

Η συνείδηση του κειμένου αναφέρεται γενικά στη νεοελληνική «παροδοσιακή» κοινωνία, η οποία, αν και διαφοροποιείται από περιοχή σε περιοχή, παραμένει ομοιομορφα ανδροκρατική. Η κατανόηση αυτής της ομοιομορφίας, ή, καλύτερα, της ομοιογένειας, μας βοηθά στον τρόπο προσέγγισης της πολυμορφίας των συγκεκριμένων κοινωνιών.

2. Ελληνική «παροδοσιακή» κοινωνία: μια κοινωνία ομοκοινωνική και ετεροφυλοφιλική

α. *Φόθος της εκθλίυνσης, ανδρισμός και ετερο-φυλοφιλία κυριαρχίας/υποταγής.*

Στις «παροδοσιακές», προκαπιταλιστικές κοινωνίες η κοινωνι-

κή ταυτότητα των φύλων προσδιορίζεται από τη φύση. Μόνο που η γυναικεία ταυτίζεται με το βιολογικό της φύλο, ενώ ο άνδρας είναι από τη φύση του, από το βιολογικό του φύλο «επιφορτισμένος» με την κατάκτηση, την καθυπόταξη της φύσης της γυναικείας, αλλά και γενικότερα «η αξία του άνδρα, η βασική αρχή του ανδρισμού δεν συνίσταται τόσο στο να έχει κάποιος όρχεις αλλά να εξουσιάζει τη γη»⁹. Η ανδρική ιδεολογία, ταυτίζοντας τις γυναίκες με τη φύση, δικαιολογεί την κυριαρχία των ανδρών: οι γυναίκες έχουν μια φυσική, ανεξέλεγκτη σεξουαλικότητα που βέβαιε σε κίνδυνο την ανδρική τιμή και τάξη. Οι νεράιδες, οι λάμιες, οι στρίγκλες των λαϊκών παραδόσεων¹⁰ «ξελογιάζουν» τους άνδρες και τους καθιστούν ανίκανους: αλλά και οι κοινές γυναίκες, ιδιαίτερα όμως οι ανύπαντρες, οι χήρες και οι παπαδιές των θωμολοχικών τραγουδιών¹¹, επιθυμούν να καταστρέψουν τα ανδρικά σεξουαλικά όργανα¹². Αυτή η ανεξέλεγκτη ηυπάθεια των γυναικών, που έρχεται σε αντίθεση με το πρότυπο της σεξουαλικής Μνάας, πρέπει να ελεγχθεί, να καθυποταχθεί από την ανδρική σεξουαλική δύναμη. Οι άνδρες καλούνται ασταμάτητα σε έναν αγώνα κατά του κινδύνου του ευνοουχιισμού, της εκθλίυνσης που προέρχεται από την ακόρεστη σεξουαλική «πεινά» των γυναικών. Όλη η σεξουαλικότητα μετατρέπεται σε πεδίο μάχης και σε ανδρική επιθετικότητα δραστηριότητα απέναντι στο γυναικείο φύλο, ενώ στη σημερινή Ελλάδα η επιθετικότητα αυτή αποδίδεται και στα δύο φύλα.

Ως τη δεκαετία του '70 η ερευνητική ομοφυλοφιλία ήταν διαδεδομένη στην ελληνική κοινωνία, και συχνά στις ανδρικές παρέες αποτελούσε τίτλο ανδρικής τιμής. Κι αυτό επειδή ο ενεργητικός άνδρας, σύμφωνα με τη λαϊκή αντίληψη, δεν είναι ομοφυλόφιλος, αντίθετα κάνει επίδειξη του ανδρισμού του. Η λέξη «ομοφυλοφιλία» ήταν άγνωστη στους πολλούς Έλληνες ηλικίας σαράντα χρόνων και πάνω. Σήμερα. Η ανδρική ομοφυλόφιλη σχέση αναπαίρησε το κυρίαρχο πρότυπο της ετερο-

φυλοφιλίας και έπρεπε να είναι παροδική, «τυχαία», περιορισμένη στα όρια της επίδειξης της σεξουαλικής δύναμης. Γιατί ο άνδρας, εξύπνος από τη φύση του¹³, δεν πρέπει ν' «αφήνεται» στον αισθησιασμό του¹⁴. Η ελευθερία που απολαμβάνει ο άνδρας να συνάπτει εξωσυζυγικές σχέσεις είναι απόδειξη ότι δεν «πιάστηκε στα δίχτυα» της γυναίκας του, ότι δεν «τον έδαλε στο βρακί της». Αλλά και αν «καταστρέψει το σπικτικό του» για μια ερωτική περιπέτεια δεν είναι «ωστός», επειδή ανατρέπεται την ισορροπία ανάμεσα στο λογικό, την αυτοκυριαρχία του, και τον αισθησιασμό του. Όπως λένε στη Λέσβο αλλά και σ' άλλ-

λες ελληνικές περιοχές: «του κατά του τοιφάλ' να μην τρώγ' τ' άπάνου του τοιφάλ'»¹⁵.
β. Φόβος της εκθήλυνσης - ανδρισμός και ομοκοινωνικότητα ισοτιμίας.

Ο φόβος του ευνουχισμού/εκθήλυνσης και η επίδειξη του ανδρισμού δεν οδηγούν μόνο στην ανάδειξη της ετεροφυλοφιλίας, της υποταγής του θηλυκού στους άνδρες ως κυρίαρχης μορφής σεξουαλικότητας, αλλά και δομούν τις σχέσεις των ανδρών της ομοκοινωνικότητας και διαγράφουν τα όρια της.

Στις ανδρικές ομάδες οι άνδρες ανταγωνίζονται μεταξύ τους ν' αποδείξουν τη φυσική, διανοητική και σεξουαλική τους δύνα-

μη, την ικανότητα να κυριαρχούν στη φύση. Το κυνήγι, το ψάρεμα, τα σπορ, τα χαρτιά, η επικίνδυνη οδήγηση ή ακόμα και ο αυτοτραυματισμός—ακόμη και σήμερα σε χωριά της Θεσσαλίας¹⁶—πολλά αγόρια σπάζουν μπουκάλια στα χέρια τους ή τα καίνε με τσιγάρα—συνιστούν επίδειξη δύναμης, αντοχής, αντίστασης στην αδυναμία, την τρυφερότητα, τη συναισθηματικότητα. Το ίδιο ισχύει και για την επίδειξη σεξουαλικής αρρενωπότητας: στις ανδρικές παρέες οι φίλοι διηγούνται τα ερωτικά «κατορθώματά» τους ή εξορμούν στους οίκους ανοχής, στα νησιά όπου παραθερίζουν τουρίστριες¹⁷, στους τόπους συνάντησης των ομοφυλοφίλων. Οι ομαδικές αυτές σεξουαλικές πρακτικές χαρακτηρίζονται από την απουσία τρυφερότητας, την έντονη θιασότητα και την περιφρόνηση: το κύριο ενδιαφέρον των ανδρών είναι να «ενεργήσουν» σεξουαλικά, όσο το δυνατόν γρηγορότερα, και να εγκαταλείψουν το «θύμα» τους. Η σεξουαλική βία συνοδεύεται, πολλές φορές, και από φυσική, αν λάβει κανείς υπόψη την περίπτωση των ομαδικών βιασμών των γυναικών ή τις βιαιοπραγίες κατά των ομοφυλοφίλων. Ο ανδρισμός, όπως τον περιγράψαμε πιο πάνω, αποτελεί τίτλο τιμής απαραίτητο για να γίνει ένας άνδρας μέλος της ανδρικής ομάδας. Επί/απο-δεικνύοντας τον ανδρισμό του ο ένας στον άλλον, αλληλοθαυμάζονται, αλληλοαναγνωρίζονται σαν Άνδρες, ενισχύοντας παράλληλα τη συνοχή της ανδρικής ομάδας.

Εκείνος που αρνείται τα θιασιν ανδρικά «παιχνίδια» είναι δειλός/γυναικόμοια». Και όποιος «αφεθεί» στον έρωτα για μια γυναίκα και αρνηθεί τους φίλους του είναι κατάπτωτος, όπως λέγεται στο κλέφτικο τραγούδι του «καπετάνιου αγαπητικού»¹⁸:

«Νικόλα κάτσε φρόνιμα, σαν καπετάνιος που είσαι!
Μην το μαλώνεις τα παιδιά και μην τα παραβρίσεις
Έβαλαν την κακλή βουλην και θε να σε σκοτώσουν.»
«Ποιος τα λογιάζει τα παιδιά, και ποιος τα χυμείριζει;
Πότε να έρθ' η άνοιξη, να 'ρβει το καλοκαίρι.
Να 'θω στα ξερολιθάδια και στα παλιά Λημέρια,
Να πάγα και να πανδρευθώ, να πάρω μίαν κοτυλαίαν.»

Να την εντύωσ' ο το φλωρί και 'ο το μαργαριτάρι!'
Τα παλιάρια τ' άκουσαν, πολύ τους κακοφάνη
Τρεις τουφεκιές τον δώσανε, τες τρεις φαρμακωμένες
«Βαρείτε τον τον κεράτι! Βαρείτε τον τον πουστή!»
Από μας πήρε τα φλωρί, να πανδρευθεί την ρούσαν.
Η ρούσαν είναι πιστολιά, και το σπαθί κοτυλάα.

Και τέλος, όσοι από τους άνδρες όχι απλάς παραβιάζουν¹⁹ τις αρχές της ετεροφυλοφιλίας, της κυριαρχίας, αλλά την αρνούνται ολοκληρωτικά, δηλαδή οι ομοφυλόφιλοι, αυτούς η ανδρική κυριαρχία τους ταυτίζει με τις γυναίκες και τους εξοστρακίζει από την ομοκινωνικήτητα. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα παρόμοιου εξοστρακισμού συναντάται στο στρατό, όπου υπήρχε διάχυτη η εντύπωση στους υποψήφιους ότι η διαπίστωση της ομοφυλοφιλίας για ένα άτομο το οδηγεί στον αποκλεισμό του από το στρατεύμα.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι η «εκήλυση» κάποιου μέλους της ανδρικής ομάδας, είτε με τη μορφή της ομοφυλοφιλίας είτε της φυσικής αδυναμίας και τρυφερότητας ή μιας «ουσιαθηματικής» ετεροφυλοφιλίας, κάνει το σύστημα της ανδρικής αλληλεοστήμησης και αλληλοαναγνωρίσεως να παύει να λειτουργεί²⁰ η ανδρική τάξη καταλύεται. Με αυτή την οπτική, γίνεται κα-

τανοτή γιατί η λανθάνουσα ομοφυλοφιλία της ανδρικής ομοκινωνικήτητας δεν μετατρέπεται σε ομοφυλοφιλία. Η ομοκινωνικήτητα των ισότιμων συναγωνιστών του ανδρισμού θα μετατρέπεται σε μια «ετερο»-φυλοφιλία αρσενικής κυριαρχίας-θηλυκής υποταγής.

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι η ανδρική ομοκινωνικήτητα δεν εμπεριέχει σχέσεις bias ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας ή μεταξύ αντιπάλων ομάδων. Στο στρατό οι «παλιοί» στρατιώτες καταπιέζουν τους «νέους», και στο ποδόσφαιρο ο ανταγωνισμός για τη νίκη μεταξύ των αντιπάλων παικτών εκφράζεται σε συμβολικό επίπεδο (λόγου και χειρονομιών) με όρους σεξουαλικούς, δηλαδή κυριαρχίας αρσενικού στο θηλυκό. Διαφέρει όμως, κατά τη γνώμη μου, από τις σχέσεις ανδρών/γυναικών ή «εκήλυσμένων» ανδρών, διότι η ανισοτιμία την οποία αυτές εμπεριέχουν, α, ακόμη και όταν εκφράζεται με όρους σεξουαλικής κυριαρχίας και υποταγής, στην περίπτωση των αντιπάλων ανδρικών ομάδων, παραμένει πάντοτε σε επίπεδο συμβολικό: η πρακτική αφορά μόνο τις γυναίκες. Ο στρατός π.χ. που καταλαμβάνει μια άλλη χώρα εξευτελίζει τους άνδρες του εχθρικού στρατού διαζώντας τις γυναίκες «του».

β. Είναι προσωρινή και λειτουργεί προς την κατεύθυνση της μύησης ενός «νέου» στο στρατό ή ενός αγοριού στις «πρωτόγονες» κοινωνίες από τον «παλιό» ή τον άνδρα, αντίστοιχα. Ο «νέος» καταπιέζεται έτσι ώστε να επιθυμεί να γίνει κι αυτός «παλιός», το αγόρι άνδρας. Με τη σειρά τους θα μύησουν άλλους «νέους» και άλλα αγόρια στην ανδρική κυριαρχία. Ο σκοπός των σχέσεων αρσενικού/θηλυκού, με κυρίαρχη εκφόρμη τους τη σεξουαλικότητα, είναι να εμποδίζουν τις γυναίκες να συμμετέχουν στην εξουσία, να τις κρατούν οριστικά σ' ένα καθεστώς υποταγής.

Σημειώσεις - Βιβλιογραφία

1. Στο συνέδριο που έγινε στο Άμστερνταμ στις 22-26 Ιουνίου 1983 με τίτλο: *Among women*. *Among men*. Sociological and historical recognition of homosexual arrangements. Πολύ ενδιαφέρον είναι και το αφιέρωμα στις

σχέσεις «entre hommes, entre femmes» του γαλλικού περιοδικού *Sociétés*, τεύχος 17, Μάρτιος 1988.

2. «στην αγάη γίνονται οι βλάμδες, πρέπει νάσαι στα ίδια πιά κά' χρόνια κι όχι συγγενείς, μ' ένα άγιο κόκκινο στο χέρ' στη δέη της εκκλησίας ο παπάς τους διαβάδ' την ευχή και ψάλλει τρεις φορές το 'χριστός ανέστη' του πιάν' τα χέρια όπως όταν κάν' τα στέφανα και τους φέρει γύρω-γύρω από τα δεξιά προς τ' αριστερά και ψάλλει το 'ηραία χόρευε', για δαχτυλιό' αλλάζουν τ' αυγό το κόκκινο μετά τους λέει ο παπάς να ζήσ'ετ' αγαπημέν' ως το θάνατο». (Από την περιοχή Φανάρι Πρεβέσης Λαογραφικός Αρχείου, χειρ. αρ. 2876, σ. 23, στο: Σπυριδάκη Γεωργίου, Σημειώσεις εκ παραδόσεων του μαθητή της ελληνικής Λαογραφίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών). Για την αδελφοποίηση στην Μάλθ, Γεωργοπαπαδάκου Α., Η αδελφοποίηση εις την Μάνην, Λαογραφία 13, 1951, σσ. 28-32.

3. Αντών Μαρτί-Ελιζαμπέτ, Βία και πορνεία. Άνδρες και γυναίκες σ' ένα ελληνικό χωριό Αθήνα, εκδ. Καστανιώτης, 1987, σ. 220.

4. Βλ. την πολύ ωραία περιγραφή που κάνει ο Γιάννης Ρίτσος του αμοιβαίου ανυπακομού δύο φαντάρων στο μυστιστόρημά του, «Ιώω νάσαι κι έτσι», Αθήνα, εκδ. Κέδρος, 1985.

5. Βλ. Godelier M., La production des Brads Hommes. Pouvoir et domination masculine chez les Baruya de Nouvelle Guinée, Paris, éd. Fayard, 1982, σσ. 92-94.

6. Για τις σχέσεις αναπαραγωγής, ετεροφυλοφιλίας και ανδρικής κυριαρχίας βλ. Tabet Paola, Fertilité Naturelle, Reproduction forcée στο Mathieu N. - Cl. (éd.), L'Arraînement des femmes. Essais en anthropologie des sexes, Paris, éd. EHESS - Cahiers de l'Homme, σσ. 61-146.

7. Βλ. Mathieu N. - Cl., Identité sexuelle/sexuée/de sexe? Trois modes de conceptualisation du rapport entre sexe et genre, στο *Catégorisation de sexe et constructions scientifiques* (éd. Anne-Marie Daune-Richard et al.), Aix-en-Provence, Université de Provence, 1989, σσ. 109-141.

8. Godelier M., Υποδομές ιστορία, κοινωνίας (ελλ. μετάφραση και σημειώσεις των Μιράντας Μουλά και Νόρας Σκουτέρη-Διδασκάλου στον Πολίτη, τεύχος 44, Ιούλιος 1981, σσ. 67-71).

9. Guillaumin Colette, Masculin banal/Masculin général, στο: *Genre humain 40*, Printemps-été 1984, Paris, éd. Complexe, σ. 72.

10. Για τις νεράδες, τις στρίγκλες, τις λάμες και τις σχέσεις τους με τον χώρο (δημόσιο, ιδιωτικό, φύση) βλ. το άρθρο της Νόρας Σκουτέρη-Διδασκάλου, *Γυναίκες «οικόσιτες» και γυναίκες «εξωτερικές»*, (Σκέψεις για τις ιδεολογικές εκκρεμότητες του μέσα και του εξω), *Πολίτης*, τεύχος 96, Δεκέμβριος 1988, σσ. 52-65.

11. Μια πρώτη ανάλυση τον αναπαρα-

στάσεων της γυναικείας αλλά, κυρίως, της ανδρικής σεξουαλικότητας στον βωμολοχικό Λαϊκό Λόγο (τραγούδια και παροιμίες) επιχειρείται στην μεταπτυχιακή μου εργασία με τίτλο «Construction de la virilité et l'homosexualité masculine dans la Grèce moderne, Paris, EHESS, Octobre 1988, 98 σσ.

12. Βλάχος Φίλιππος (εκδ.). Γαμοτρόγουδα δημοτικά. Αθήνα, τυπογραφείο «Κείμενα», 1985, σ 9.

13. Du Boulay Juliet, Portrait of a Greek Mountain village, Oxford, Clarendon Press, σσ 124-125.

14. Για την εγκράτεια και την ανδρική σεξουαλικότητα στην Αρχαία Ελλάδα βλ. Φουκώ Μισέλ, Ιστορία της Σεξουαλικότητας 2. Η χρήση των απολαύσεων, Αθήνα, εκδ. Ράππα.

15. Καραγιάννης Βαγγέλης (εκδ.). Τα αδιάντροπα Λεσβιακά Λαογραφικά, Αθήνα, εκδ. Φιλίππότη, 1983.

16. Αντώνης Μαρί-Ελιζαμπέτ, ό.π., σ. 219.

17. Για τις ερωτικές σχέσεις «καμκιών» και τουριστριών βλ. Zinovieff Sofka, Images of tourist women and orang pickers in Nafplion. Ανακοίνωση στο Σύμπόσιο Ανθρωπολογίας της Μυτιλήνης, 1986.

18. Auriel Cl., Chants populaires de la Grèce moderne, Paris, éd. Didot, 1824, σ 360.

19. Για τους «παρεκκληνώτες» του ανδρισμού, βλ. Γιαννάκοπουλος Κώστας, ό.π., σσ. 49-56.

Social Sex, Homosexuality, Sex K. Giannakopoulos

Public activities in the «traditional-Mediterranean societies were organized on the basis of the personal relations between men. The intense sentimentality and the close physical contacts of men have led many Western scholars to the conclusion that these relations can be characterized as homosexual ones. For a better understanding of these relations we think as necessary that one should take into consideration the content each society has placed upon the terms sexual / sexuality, sentimentality/friendship, manliness /womanliness as well as the mode in which the forementioned phenomena are articulated in the overall social and financial structure of each society. Starting from this point of view we proceed to a first approach of the Greek «traditional» society, a society both heterosexual and homosexual. Heterosexual, because all sexuality is confined in the relation between male and female, between, that is, the sovereignty of men and the submission of women.

The fear of feminization and the display of virility do not only lead to the submission of women to men as a prevailing symbol of sexuality, but also construct the relations between men in the framework of homosociality and define its limits.

ΘΥΣΙΑ ΤΑΥΡΩΝ ΚΑΙ ΝΕΚΡΙΚΑ ΕΘΙΜΑ ΣΤ' ΑΓΡΙΔΙΑ ΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ*

Το ταξίδι στην Ίμβρο αποτελεί αληθινή ψυχική δοκιμασία, εξαιτίας των αντιφατικών συναισθημάτων που κατακλύζουν κάθε στιγμή τον επισκέπτη.

Απ' τη μια το όμορφο τοπίο, με την εναλλαγή βουνών και κοιλάδων, με τα παλιά ελληνικά χωριά χτισμένα στις πλαγιές, και η παρουσία πάμπολλων αρχαίων και μεσαιωνικών ερειπίων σε συγκινούν γιατί, με την πρώτη ματιά, νομίζει πως τίποτα δεν άλλαξε, ένα τελευταίο κομμάτι ελληνισμού υπάρχει ακόμα εκεί, μέσα στην Τουρκία, και αντιστέκεται στο πέρασμα του χρόνου.

Απ' την άλλη, ανακαλύπτεις με πόνο ψυχής ότι τα χωριά είναι φαντάσματα με τούρκικα πλέον ονόματα, τα σπίτια άδεια και λεηλατημένα, οι εκκλησιές, τα ξωκλήσια και τα σχολεία κατεστραμμένα ή κλειδωμένα, οι άνθρωποι φευγάτοι. Στον κάμπο ξεφυτρώνουν νέα, τούρκικα χωριά που τα κατοικούν ξένοι, Ασιάτες έποικοι και τα χωράφια, οι ελληνικές περιουσίες, έχουν γίνει τοιφλίκια τους. Και παντού η έντονη παρουσία του τουρκικού στρατού που κατακλύζει το νησί δημιουργεί στους ελάχιστους πια Έλληνες κατοίκους αλλά και στον επισκέπτη την αίσθηση πως βρίσκεται σ' ένα τόπο κατακτημένο¹.

Κι ενώ, μετά απ' όλ' αυτά τα οδυνηρά, νομίζεις πως όλα είναι πλέον χαμένα, στ' Αγρίδια, το Δεκαπενταύγουστο, σε περιμένει το θαύμα! Το έρημο σχεδόν, κατοικούμενο από ελάχιστους πια ηλικιωμένους Έλληνες χωριά, σε πείσμα όλων αυτών, πανηγυρίζει.

Ελένη Ψυχογιού

Λαογράφος

Κάθε καλοκαίρι, οι Ίμβριοι, όπου γης, ακούγοντας τη φωνή της καρδιάς τους, αναζητώντας τις μνήμες και τις ρίζες τους, έρχονται, για λίγες έστω μέρες, αφηφώντας τα έξοδα και την ταλαιπωρία². Κάνοντάς το ακόμα και σαν πράξη αντίστασης, φτάνουν σ' ένα τόπο κουρσεμένο, που δεν τους ανήκει πια κι ας είναι δικός τους, να προσκυνήσουν τα πατρικά τους σπίτια, τις εκκλησιές και τους νεκρούς τους, να ξαναδώσουν ζωή στα παλιά κολοκαιρινά πανηγύρια και ιδιαίτερα στο πανηγύρι της

Παναγίας, στ' Αγρίδια, το Δεκαπενταύγουστο.

Είναι γνωστό πως τα πανηγύρια, πέρα από τον λατρευτικό, ψυχαγωγικό και οικονομικό χαρακτήρα που έχουν, αποτελούν κορυφαία κοινωνική εκδήλωση, στα πλαίσια της οποίας τα άτομα επαναθεβαίνουν τους εθνικούς, κοινοτικούς και συγγενικούς δεσμούς τους καθώς και τη σχέση τους με το χώρο και το χρόνο, ως φορείς μιας αδιάσπαστης εθνικής και πολιτισμικής συνέχειας. Όλα αυτά πραγματοποιούνται μέσα από ένα πλέγμα